

ბრანი ქავთარია

შვილი ბრკენი

სამყაროს მეცნიერულ კვლევას საფუძველი ძველმა ბერძნებმა ჩაუყარეს. უცნობ სიმაღლეებთან შერკინების იდეა მათ ბრძენთა ბრძენმა ჰომეროსმა უანდერძა.

გვაროვნული წყობილების რღვევის ზღვარზე ელინებმა გადალახეს პოლისური კარჩაკეტილობის ჩარჩოები და საოცარი ენერგიით შეუდგნენ აღმოსავლური ცივილიზაციების საუკუნოვან მონაპოვართა ათვისებას. ეგვიპტელებისა და ბაბილონელების ჩაკეტილი ცოდნის გაღრმავებით ელინებმა შექმნეს წინამორბედი ხალხებისათვის სიბრძნის უცნობი დარგი, მეცნიერება. ძვ.წ. VII-VI სს-თა მიჯნა გახდა დიდი აღმოჩენების სათავე, როდესაც დაიბადა აზროვნების განსხვავებული სფერო — ბერძნული საოცრება. ნახტომი სუფთა ფურცლიდან არ დაწყებულა. ეკონომიკური და კულტურული კონტაქტები ხმელთაშუა ზღვის ხალხებთან სს-თა სიღრმიდან მომდინარეობდა, მაგრამ აღნიშნულ ს-ში ურთიერთობამ განსაკუთრებული სხივმოსილება შეიძინა. ამ ეპოქალურ ძვრებს მიმართულებას აძლევდნენ იმდროინდელი ელინური პოლისების პოლიტიკური ცხოვრების წარმმართველები. დაიბადა ახალი ისტორიული რეალობა საბერძნეთის ისტორიაში. გააქტიურდა ურთიერთობა გარე სამყაროსთან. შეიცვალა საქალაქო ცხოვრების შინაარსი. გაჩნდა ხელოსნობის ახალ-ახალი დარგები. არნახული სივრცეები გადალახა ვაჭრობამ. აღმავლობის გზას დაადგა ხუროთმოძღვრება, შეიქმნა თეატრი. კანონებმა განსაზღვრეს თავისუფალი ადამიანის პრივილეგირებული მდგომარეობა. ელადა წავიდა სახელმწიფოებრივი წესრიგის გზით. ამ დიდ საქმეებს თა-

ვისი შემსრულებლები ჰყავდა. ბრძენთა ეპოქა ტირანიის ეპოქა იყო (რამდენიმეს გამოკლებით ყველა ბრძენი ტირანი იყო). ტირანები წარმოადგენდნენ იმ დროის თვალსაჩინო პოლიტიკურ ფიგურებს, რომლებმაც ღრმა კვალი დატოვეს მშობლიური ქალაქის განდიდებაში.

მრავალ ღირსეულ მოღვაწეთა შორის ელინებმა შვიდი გამოარჩიეს და ბრძენი უწოდეს, იმ დიდ დამსახურებათა გათვალისწინებით რაც მათ მიუძღოდათ საერთო ბერძნული კულტურისა და პოლიტიკური ცხოვრების განვითარებაში. რამდენად შეესაბამება არქაულ პერიოდში შედგენილი სია რეალობას? კითხვა 26 საუკუნეა არსებობს. შვიდს ელინები მაგიურ ფუნქციებს ანიჭებდნენ და კაცობრიობის მასწავლებლებმა ამ სამკაულით უკვდავყვეს გამორჩეული ნიჭიერებით დაჯილდოებული ადამიანები, რომლებმაც, მათი წარმოდგენით, გაარღვიეს გეგაროვნული საზოგადოების ერთფეროვნება და საფუძველი ჩაუყარეს სახელმწიფოებრიობას. ბრძენთა კანონიზაციას ტრადიცია ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში ათავსებდა და ზუსტ თარიღსაც მიუთითებდა. ბერძენი ავტორების გადმოცემით, ძვ.წ. 582 წელს, არქონტ დამასიასის მმართველობისას ათენის სახალხო კრებაზე საზეიმოდ გამოაცხადეს ელინური სამყაროს შვიდი ბრძენი (თალესი, სოლონი, ხილონი, კლეობულე, პერიანდრე, პიტაკე, ბიანტი). მოგვიანებით მათი სახელები ამოკვეთეს დელფოსში აპოლონის ტაძრის კედელზე, თითოეული გვირგვინოსნის ბრძნული გამონათქვამით.

შვიდივე ბრძენი ძვ.წ. VII ს-ის მეორე ნახევარსა და VI ს-ის პირველ ნახევარში ცხოვრობდა.

მომდევნო პერიოდის ანტიკურ მწერლობაში კანონიკური შვიდის თაობაზე აზრთა სხვადასხვაობა არსებობდა. ასახელებდნენ სხვა პიროვნებებსაც (პლატონსაც კი ჰქონდა თავისი ვერსია). მრავალთა შორის არაკანონიკურ სიაში სკვითი ანაქარსისიც მოხვდა. აღნიშნული პერიოდის ბერძნული რეალობა ფრაგმენტული ინფორმაციებითაა ცნობილი, მაგრამ ყველგან ხაზგასმულია დასახელებულ პირთა განსაკუთრებული ღვაწლი მშობლიური პოლისის აღმავლობასა და განდიდებაში. შვიდი ბრძენის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე შედარებით ვრცელი ცნობებია დაცული ახ.წ. III ს-ში მცხოვრები ფილოსოფიის ისტორიკოსის დიოგენე ლაერტის თხზულებაში „სახელოვან ფილოსოფოსთა ცხოვრებაზე, მოძღვრებასა და გამონათქვამებზე“. ბრძენთა თანავარსკვლავედში დიოგენე

ლაერტს დასახელებული ჰყავს ოცამდე პიროვნება, მაგრამ განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს კანონიკურ შვიდზე. შვიდი ბრძენის შესახებ მოკლე ინფორმაციებს გვაწვდიან სხვა ავტორებიც (პლატონი, ჰეროდოტე, სტრაბონი, პლუტარქე და სხვ.). ბრძენთა ჩამონათვალში ყველაზე ხშირად გვხვდება თალესის, ბიანტის, სოლონის, პიტაკეს და პერიანდრეს სახელები.

შვიდი ბრძენის მოღვაწეობის ქრონოლოგიური ჩარჩოები ემთხვევა ძველი საბერძნეთის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს ეპოქას. ძვ.წ. VII ს-ის მიწურულს სრულდება გეგაროვნული წყობილების რღვევისა და კლასობრივი საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესი. აღნიშნულ ს-ში ელინები გავიდნენ ფართო ასპარეზზე, შეუდგნენ შორეული ქვეყნების გაცნობას და ზღვათა სანაპიროების ათვისებას. დიდმა ბერძნულმა კოლონიზაციამ არსებითი ზეგავლენა მოახდინა ცხოვრების ეკონომიკური დონის ამაღლებაზე და, რაც მთავარია, საოცრად გააფართოვა ელინთა გეოგრაფიული თვალსაწიერი. კოლონიზაციის მასშტაბებმა ხმელთაშუა და შავი ზღვები ბერძენთა ტბებად გადააქცია. ცოდნის შეძენის წყურვილით ანთებული ელინები საფუძვლიანად ეცნობოდნენ ეგვიპტურ, ბაბილონურ და აღმოსავლეთის სხვა კულტურულ ხალხთა მრავალსაუკუნოვან მიღწევებს. ყოველივე ამან გავლენა მოახდინა დაფანტულსა და დაქუცმაცებულ ტომთა ინტერესების გაერთიანებაზე.

შვიდი ბრძენის ეპოქაში ელინებმა გადადგეს პირველი ნაბიჯები ცივილიზაციის მწვერვალებისაკენ.

ბრძენის დადგენა თვით ბრძენად მიჩნეულებმა ვერ გადაწყვიტეს. დიოგენე ლაერტს დაცული აქვს ლეგენდა, რომლის თანახმად, არკადიელმა ბაფიკლემ შექმნა ოქროს სამფეხი. მისივე ანდერძით, სამფეხი უნდა გადასცემოდა ბრძენს ბრძენთა შორის. ბაფიკლეს შვილმა სამფეხი თალესს მიართვა. თალესმა საჩუქარი არ მიიღო და მიმრთმევს განუცხადა, ყველაზე ღირსეული არის ბიანტი და ჯილდო მას მიართვიო. ბიანტმაც არ მიიჩნია თავი ყველაზე ბრძენად და უარი განაცხადა, მიეღო სიბრძნის დამადასტურებელი სიმბოლო და სხვა მიმართულებით გაგზავნა. დაიწყო სამფეხის მოგზაურობა. როცა თასი სოლონთან აღმოჩნდა, იგი არც ათენელმა კანონმდებელმა მიიღო და განაცხადა, ბრძენთა შორის პირველი ღმერთიაო. ბოლოს თასი დაბრუნდა თალესთან, რომელმაც ძვირფასი ნივთი აპოლონის ტაძარს შესწირა. აღნიშნულ ლეგენდას მრავალი ავტორი იმეორებდა. სინამდვილეში ვინ მიაჩნდათ ბრძენად? დიოგენე ლაერ-

ტი წერს, დიკეარხი ფიქრობს, რომ განსხვავებული დიდებით შემკულნი სულაც არ იყვნენ ბრძენები და ფილოსოფოსები, უბრალოდ ისინი იყვნენ ჭკვიანი ადამიანები და კანონმდებლებიო. ამ კუთხით თუ მივუდგებით, ნათლად ჩანს, რომ ბრძენთა მოღვაწეობამ მართლაც მოაწესრიგა პრიმიტიული საკანონმდებლო სფერო აღმაველობის გზაზე დამდგარ ელინურ პოლისებში.

ბრძენად შერაცხულმა პირებმა არსებითი გავლენა მოადხინეს ელაღის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების განვითარებაზე. განამტკიცეს ურთიერთ კავშირები და გაათართოვეს სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტები შორეულ ქვეყნებთან.

ვინ იყვნენ ბრძენები და საზოგადოებრივი ცხოვრების რომელ სფეროში მოღვაწეობით დაიმსახურეს ეს აღმატებული შეფასება? უნდა აღინიშნოს, რომ თალესის გარდა ყველანი პოლიტიკური ფიგურები იყვნენ. ბრძენად შერაცხვის პერიოდი ელაღის ისტორიაში ტირანიის სახელწოდებითაა ცნობილი. ყველა ბრძენი თალესის, ხილონისა და სოლონის გარდა ტირანი იყო. დროთა მდინარეებაში ტერმინი „ტირანი“ საკმაოდ უარყოფითი გაგებით დაიჭვირთა, მაგრამ განვითარების ადრეულ საფეხურზე ტირანები მოსახლეობის ფართო ფენების ინტერესთა დამცველებად გამოდიოდნენ. გვაროვნული წყობილების რღვევისა და კლასობრივი საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში ტირანები ტომობრივი არისტოკრატის მტაცებლური ბუნების შემკავებლებად გამოდიოდნენ და იცავდნენ ღარიბი მოსახლეობის ინტერესებს. მათი მოღვაწეობის ამ მხარეზე ყურადღების გამახვილებამ განაპირობა იმ შარავანდელის შექმნა, რომლითაც ისინი ანტიკურობამ შემოსა. მათი მონაცემების გაზვიადებული დახატვაც არ არის გამორიცხული. შეიძლება ბრძენად აღიარებულები რიგით ელინებზე მაღლა იდგნენ, მაგრამ არა იმ შეფარდებით, რომ მარადისობაში დაემკვიდრებინათ ადგილი (რა თქმა უნდა, თალესსა და სოლონს არ ვგულისხმობთ).

ბრძენთა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ყველანი განსაკუთრებული ყურადღებითა და მზრუნველობით ეკიდებოდნენ მშობლიური პოლისის კულტურისა და განათლების ამალვებას.

მათი ძალისხმევით დაინერგა სწრაფვა აღმოსავლური კულტურისაკენ. შვიდ ბრძენთა ეპოქაში სიბრძნისა და ცოდნის ეტალონად გამოცხადებული იყო ეგვიპტე. ბერძენი ახალგაზრდები წლობით მიემგზავრებოდნენ პირამიდების ქვეყანაში, ეცნობოდნენ მის

ზღაპრულ მშვენიერებას. ეგვიპტურ ტაძრებში უახლოვლებოდნენ ეგვიპტელ ქურუმებს, ეუფლებოდნენ სს-თა სიღრმიდან მომდინარე საიდუმლო ცოდნას. ეგვიპტური ტრადიციით, ცოდნა ითვლებოდა რჩეულთა პრივილეგიად და იგი ქურუმთა წრიდან არ უნდა გასულიყო. დაფარული ცოდნის პრინციპები ბერძნულ საგანმანათლებლო სფეროშიც გავრცელდა. ამის შესანიშნავი მაგალითია პითაგორა. გადმოცემის თანახმად, პითაგორა გარკვეული დონის მიღწევამდე ყველა მსურველს ასწავლიდა, შემდეგ შეარჩევდა და ვისაც ღირსეულად მიიჩნევდა, დატოვებდა და შეჰყავდა აზროვნების სიღრმეში. პითაგორას სკოლაგამოვლილებს ეკრძალებოდათ ცოდნის ყველასათვის გასაგებად გადაცემა. საიდუმლო ცოდნა არც კლასიკური ეპოქის გიგანტებისათვის იყო უცხო (მეცნიერებაში ცნობილია, რომ დაფარულ ცოდნას იცავდნენ პლატონი და არისტოტელე. ზოგიერთი განგებ წერდა გაუგებრად, მაგ., ჰერაკლიტე).

ბერძენი ტირანები ლიტერატურისა და ხელოვნების კარგი მცოდნენი და დამფასებლები იყვნენ. თვითონაც თხზავდნენ საშუალო დონის მხატვრულ ნაწარმოებებს (სოლონი წარმოადგენდა გამონაკლისს). იწვევდნენ და მფარველობდნენ სახელოვან პოეტებსა და მომღერლებს, ოღონდ ერთი პირობით, უნდა შეესრულებინათ მბრძანებლის ნება. ისეთი მრისხანე ტირანი, როგორიც პერიანდრე იყო, ითვლებოდა პოეტ არიონისა და იგავ-არაკების დიდოსტატ ეზოპეს თაყვანისმცემლად. საოცრად დიდი იყო ათენის ტირანის პისისტრატეს (ზოგიერთები ბრძენადაც კი მოიხსენიებდნენ) როლი ჰომეროსის პოემების, ბერძნული თეატრის და საერთოდ, კულტურის წინაშე.

ბრძენთა ეპოქაში ბერძენები მასწავლებლებად ეგვიპტელებს თვლიდნენ. მომდევნო ს-ში მოწაფეობის ერა დასრულდა. ნილოსისპირა სიძველეებით გატაცებას მოჰყვა ბერძნული საოცრების ამოფრქვევა. შეიღმა ბრძენმა მოუშადა ნიადაგი დიდი ელინური ზეიმის დადგომას. სს-ის განმავლობაში დაგროვებული აღმოსავლური ცოდნა ბერძნებმა მეცნიერებად გარდაქმნეს. სიბრძნის მაძიებლები გადაიქცნენ სიბრძნის მატარებლებად. დაიწყო აზროვნების საიდუმლოებათა სიღრმეში შეღწევა, სულ სხვა სიმაღლეზე ატყორცნა. ბრძენთა ეპოქას მოჰყვნენ ნამდვილ საოცრებათა ვარსკვლავები, რომელთა სიკაშკაშე დღესაც ანათებს ცივილიზაციის ცას. იმ შორეულ წარსულში ჩამოყალიბდა ზეადამიანური ნიჭით დაჯილდოებულთა თანმიმდევრული რიგი, სს-ის ქარიშხლებს რომ გაუშ-

კლავდნენ და თავიანთი ღვთაებრივი დიდების ძეგლები, როგორც მარადისობის სიმბოლო, დაუტოვეს კაცობრიობას. მათი რიცხვი დიდაა, პოეტები: ესქილე, სოფოკლე, ევრიპიდე; ფილოსოფოსები: დემოკრიტე, ჰერაკლიტე, სოკრატე, პლატონი, არისტოტელე; ათენის დემოკრატიის ბელადი პერიკლე და ელინური საოცრების გვირგვინი ალექსანდრე მაკედონელი.

დასახელებულ საოცრებათა ფესვები შვიდი ბრძენიდან იღებდა საზრდოს.

შვიდ ბრძენთა შორის თავიდანვე განსაკუთრებული ხაზგასმით გამოჰყოფდნენ თალესსა და სოლონს. დანარჩენები შედარებით მოკრძალებულად გამოიყურებიან. მათი საქმიანობის შეზღუდული მასშტაბების გამო, ინფორმაციებიც უმნიშვნელო და მწირია. ფაქტია, რომ ბრძენად შერაცხულები ვერ გაუტოლდებიან კლასიკური პერიოდის კოლოსებს, მაგრამ ტრადიციის გადასინჯვა აზრად არავის მოსვლია. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, წარმოვადგენთ თითოეული ბრძენის საქმიანობის განმასხვავებელ და საერთო ნიშნებს.

ბრძენად შერაცხული ხ ი ლ ო ნ ი (დაახ. 642-572) იყო სპარტის გაბატონებული წრის წარმომადგენელი. იგი ცნობილი იყო, როგორც სამართლიანობის შეუპოვარი დამცველი. ფრაგმენტულ წყაროებში ხილონი დახასიათებულია ფიზიკური და სულიერი სილამაზით შემკულ პიროვნებად. მონაწილეობდა ოლიმპიურ თამაშებში. მეგობრობდა იმდროინდელი საბერძნეთის გამორჩეულ ადამიანებთან. განსაკუთრებული ურთიერთობა ჰქონდა კორინთოს ტირან პერიანდრესთან, რომელიც განსაკუთრებული სისასტიკით გამოირჩეოდა. მასთან გამართულ მიმოწერაში ავლენდა თავის ბრძნულ ნააზრევს. იგი წერდა პერიანდრეს: „თუ შენ ძლიერი ხარ, იყავი იმავე დროს კეთილი, რომ პატივს გცემდნენ და არა ეშინოდეთ“ (რამდენად ასრულებდა პერიანდრე ამ დარიგებებს, წყაროებით არ დასტურდება). ხილონის ერთი სიბრძნე ასე ჟღერს, „ბედნიერია ის ტირანი, რომელიც მოკვდა საკუთარ სახლში ბუნებრივი სიკვდილით“. მისი აზრით, ადამიანის სათნოება მდგომარეობს იმაში, რომ მსჯელობით მიაღწიოს მომავლის წინასწარხედვას. ამის გამო ხილონი განსაკუთრებული სიყვარულითა და პატივისცემით სარგებლობდა. საერთო თანხმობით არჩეული იყო სპარტის ეფორად. დიოგენე ლაერტის გადმოცემით, ეფორობა სურდა მის ძმასაც, რომელიც არ აირჩიეს. ამის გამო გაბრაზებული ძმისთვის ბრძენს

უთქვამს: ეს მოხდა იმიტომ, რომ მე შემიძლია ჩემს მიმართ უსამართლოდ მოპყრობის გადატანა, შენ კი არაო. წერდა ელეგიური შინაარსის ლექსებს, მიეწერება ბრძნული გამონათქვამი; „შეიცან თავი შენი“. ცნობილია, აგრეთვე, მის ბრძნულ ნააზრევთა მთელი სერია: კითხვაზე — რა არის ძნელი? — უპასუხა: საიდუმლოების შენახვა. მასვე ეკუთვნის — „უფროსობა ისწავლე საკუთარ სახლში“, „დაემორჩილე კანონებს“ და სხვა მრავალი. გადმოცემის თანახმად, ხილონი გარდაიცვალა სიხარულისაგან ძვ.წ. 572 წელს, როცა გაიგო ოლიმპიურ თამაშებში თავისი შვილის გამარჯვების ამბავი.

პ ი ტ ა კ ე, კუნძულ ლესბოსის ქალაქ მიტილენის მკვიდრი. დაამხო მიტილენის ტირანის ხელისუფლება. მისი აქტიური მხარდამჭერი იყო ახალგაზრდა პოეტი ალკეოსი, ძმებთან ერთად.

პიტაკეს პოზიციების განმტკიცებას ხელი შეუწყო ათენთან დაპირისპირებაში მოპოვებულმა გამარჯვებამ. ქალაქის მოსახლეობის მღელვარების თავიდან ასაცილებლად, სახალხო კრებამ პიტაკეს ლესბოსზე წესრიგის დამყარება დაავალა. ძალაუფლებით აღჭურვილმა პიტაკემ მიტილენიდან განდევნა არისტოკრატები, მათ შორის ალკეოსისა და საფოს ოჯახის წევრები.

მოგვიანებით პიტაკე ტირანი გახდა(ძვ.წ. 590-580). ტირანმა შეარბილა განდევნილთა მიმართ მკაცრი პოლიტიკა. მრავალ გაძევებულს დართო სამშობლოში დაბრუნების ნება, მათ შორის ალკეოსისაც, მაგრამ პოეტს არ შეუცვლია კრიტიკული ტონი პიტაკესა და საერთოდ ტირანიის წინააღმდეგ და ბოლომდე ებრძოდა ერთპიროვნულ მმართველობას. ერთ ლექსში ალკეოსი პირდაპირ მოუწოდებდა, რომ ქვებით ჩაექოლათ პიტაკე. მოღწეულ ცნობებზე დაყრდნობით, პიტაკე ფართო მასშტაბის პოლიტიკურ მოღვაწედ არ გამოიყურება, მაგრამ ეპოქამ ბრძენის ღიღებით შემოსა. მის ბრძნულ გამონათქვამებზე ხაზგასმით მიუთითებდა პლატონი. „იყო კარგი არის ძნელი“, ამბობდა იგი. არსებობს ასეთი გადმოცემა, პიტაკეს შვილი მოკლეს. მკვლელი შეიპყრეს და მამას მიჰგვარეს. როცა მან გაიგო ყველაფერი, მკვლელი გაათავისუფლა და თან ასეთი სიტყვები წარმოთქვა: „უმჯობესია პატიება, ვიდრე შურისძიება“. საინტერესოა მისი პასუხები კითხვებზე: „რა არის მაღლიანი? — დრო. რა არის დაფარული? — მომავალი. რა არის საიმედო? — მიწა. რა არის დაუნდობელი? — ზღვა“. ბრძნული გამონათქვამების გარდა, წერდა კანონებს და ელეგიურ ლექსებს.

ბ ი ა ნ ტ ი იყო იონიური ქალაქის პრიენის ტირანი (ქალაქი მდებარეობდა მილეტის ყურეში). პეროდოტე წერს, როდესაც კრეზემ მცირე აზიელი ბერძნები დაიმორჩილა და ხარკი დაადო, განიზრახა კუნძულების მცხოვრებთა დაპყრობაც. მიზნის მისაღწევად შეუდგა გემების მშენებლობას. ამ დროს კრეზეს წინაშე წარდგა ბიანტი, რომელმაც აუწყა, კუნძულელებიც ემზადებიან ლიდიანზე სალაშქროდ, რომ შური იძიონ იმ ელინების ნაცვლად, რომლებიც მონობაში იმყოფებიანო. ბიანტის მსჯელობამ კრეზე დაარწმუნა, რომ საქმე სერიოზულ მოწინააღმდეგესთან ჰქონდა და ბრძანება გასცა, ფლოტის აგება შეეწყვიტათ. ბიანტის წყალობით დამყარდა მშვიდობა ბერძნებსა და ლიდიელებს შორის. წყაროების გადმოცემით, ბიანტი მონაწილეობდა პირველ პითიურ თამაშებში. ბრძენად დაასახელეს სხვებთან ერთად. ელადაში გავრცელებული იყო მისი ლექსები და ბრძნული გამონათქვამები. ბიანტს, როგორც ბრძენს იცნობდნენ ლიდაში, მაგრამ განსაკუთრებით აფასებდნენ ეგვიპტეში. მისი სიბრძნის დამადასტურებელი ფაქტი: ეგვიპტის ფარაონმა ამასისმა ბიანტს გაუგზავნა საღვთო ცხოველი და სთხოვა, ამოეჭრა ყველაზე კარგი და ყველაზე ცუდი ნაწილი. ბიანტმა ამოჭრა ენა. კიდევ უფრო მრავლისმთქმელია ფარაონის მეორე ამოცანის ამოხსნა, ეგვიპტის იმავე ფარაონმა აცნობა, რომ ზშირად ეჯიბრება ეთიოპიის მეფეს. ამჯერად მივიღე მისი გამოწვევა, თუ ვერ ვუპასუხებ, წავაგებ რამდენიმე სოფელსა და ქალაქს. კითხვა ასეთია: შევსვამ თუ არა ზღვას. ბიანტმა შეუთვალა, დათანხმდი, ოღონდ იმ პირობით, როცა ზღვის სმას შეუდგები, გადაკეტოს ყველა მდინარე, რომელიც ზღვას ერთვის, რადგან საქმე ეხება იმ ზღვას, რომელიც არის და არა იმას, რომელიც იქნებაო.

დიოგენე ლაერტი მოგვითხრობს, „ერთხელ იგი ზომალდით მგზავრობდა უპატიოსნო ადამიანებთან ერთად. ამოვარდა ქარიშხალი. დაუწყეს ვედრება ღმერთებს, „წყნარად! იყვირა ბიანტმა, ღმერთებმა არ გაიგონ, რომ თქვენ აქ ხართ“. ერთმა უნამუსო კაცმა ჰკითხა, რა არის ღვთისმოსაობაო. ბიანტი ღუმდა და არ პასუხობდა. როცა მან ჰკითხა, რატომ არ პასუხობდა, ბიანტმა უთხრა: იმიტომ, რომ შენს საქმეზე არ მეკითხებიო. ახალგაზრდობიდან სიბერეში საგზლად წაიღე სიბრძნე, რადგან მასზე საიმედო ქონება არ არსებობს, ასეთი იყო ბრძენი ბიანტის შეგონება.

კ ლ ე ო ბ უ ლ ე იყო კუნძულ როდოსის ქალაქ ლინდოსის მოქალაქე, წარჩინებული ოჯახის შვილი. განათლება მიიღო ეგ-

ვიპტეში, სადაც ცხოვრობდა ოცი წელი. საფუძვლიანად იცნობდა ეგვიპტის წმინდა ადგილებს და ქურუმთა სიბრძნეს. ლინდოსში დაბრუნებული მეგობრების დახმარებით გახდა ტირანი. კლეობულე ნახევარი საუკუნე (610-560 წლებში) ედგა სათავეში მშობლიურ ქალაქს. გამოირჩეოდა სამართლიანობითა და ზომიერებით. მეგობრული ურთიერთობებით იყო დაკავშირებული ბერძენ ტირანებთან და ეგვიპტის ფარაონებთან. მისმა საგარეო პოლიტიკამ ლინდოსი ვაჭრობის თვალსაჩინო ცენტრად აქცია.

კლეობულე ბევრს მოგზაურობდა, ესწრებოდა ოლიმპიურ, პითიურ, ისთმურ თამაშებს. წერდა ელეგიურ ლექსებს. დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მისი ბრძნული გამონათქვამები.

ბ ე რ ი ა ნ დ რ ე იყო კორინთოს ტირანი 627-585 წლებში. იგი ბრძენად შერაცხული ტირანებისაგან განსხვავებული ფიგურა იყო. გამოირჩეოდა პოლიტიკური აქტიურობით და გამოკვეთილი სახელმწიფოებრივი ინტერესებით. სხვათაგან მას განასხვავებდა აგრეთვე, სისასტიკე და დესპოტური ბუნება. ტირანის უარყოფითი თვისებების შესახებ ვრცელი ცნობებია დაცული ანტიკურ წყაროებში. მიუთითებენ იმასაც, რომ პერიანდრეს მტარვალურ გადახრაზე გავლენა მოახდინა მილეტის ტირანის თრასიბულეს რჩევებმა. ბერძნული ტირანიის ცნობილი მკვლევარი ჰ. ბერვე პერიანდრეს შესახებ წერს, განსხვავებული შეფასებები ვლინდება იმაში, რომ ერთი და იგივე ადამიანი მიჩნეულია ყველაზე საშინელი ტირანის პროტოტიპად და იმავე დროს შედის ბრძენთა საუკეთესო შვიდეულის შემადგენლობაში. „წინააღმდეგობრიობა ალბათ შეიძლება აიხსნას პიროვნების თავისებურებით, რომელშიც თანამედროვენი და მემკვიდრენი პოულობდნენ ბოროტსა და კეთილს“. მისი დაუნდობელი ბუნება სათუთ გრძნობებსაც ამჟღავნებდა. მის პიროვნებაში შერწყმული იყო უსაზღვრო აქტიურობა, არაჩვეულებრივი პრაქტიკული სიბრძნე და განსაკუთრებული შორსმჭვრეტელობა.

პერიანდრეს ცოლად ჰყავდა ეპიდავრის ტირანის პროკლეს ასული მელისა. პერიანდრემ მეუღლე გაურკვეველი ბრალდებით მოკლა (დიოგენე ლაერტის გადმოცემით, მსახურთა ცილისწამების ნიადაგზე. ისინი შემდეგ ტირანმა ცოცხლად დაწვა). ვაჟი ლიკოფრონი, რომელიც დედის ტრაგედიის გამო დარდობდა, სახლიდან გააძევა, თან ბრძანება გასცა, ვინც მას შეიფარებდა, მკაცრად დაესაჯათ. ბოლოს ლიკოფრონი კუნძულ კერკირაზე გადაასახლა. თავის დანაშაულს, მეუღლის სიკვდილით დასჯას, პერიანდრე უნებლიე

შეცდომას უწოდებდა და თავს იმართლებდა. არანაკლები სისასტიკით მოეპყრო იგი კერკირის მოსახლეობას, როდესაც განიზრახა წარჩინებულთა სამასი ბიჭის გაგზავნა ლიდიის მეფე ალიატესთან დასასაჭურისებლად. ეს ბოროტი გეგმა სამოსელებმა ჩაშალეს, ბავშვები გაათავისუფლეს და უვნებლად დააბრუნეს სამშობლოში.

ბრძენის ტიტულის მატარებლები გამორჩეული ადამიანური თვისებებით იყვნენ შექმულნი. ანტიკური წყაროების გადმოცემით, იცავდნენ კანონებს და ქადაგებდნენ კანონმორჩილებას. ელინურ საზომებში პერიანდრეს პიროვნება არ თავსდება. მისი ერთპიროვნული მმართველობა უფრო აღმოსავლურ დესპოტიას უახლოვდება.

პერიანდრე, როგორც სახელმწიფო მოღვაწე, თავისი მასშტაბებით, გამოირჩეოდა იმდროინდელ ბერძენ ტირანთა შორის. კორინთოში გაატარა ფართო მასშტაბის ეკონომიკური რეფორმები, რამაც ქალაქი მნიშვნელოვან სავაჭრო-ეკონომიკურ ცენტრად აქცია. მან დაიწყო მონეტის მოჭრა, დააწესა საბაჟო გადასახადები, გამოსცა ფუფუნების საწინააღმდეგო კანონები. ტირანის ბრძნული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის წყალობით, გაიზარდა კორინთოს საზღვაო და სავაჭრო როლი. აფართოებდა თავის სამფლობელოებსა და გავლენას ეგეოსის ზღვის სანაპირო ზოლზე (მას ჰქონდა ისთმოს ყელზე არხის გაყვანის გეგმა). პერიანდრემ კონტაქტები დაამყარა სამხრეთ იტალიასთან, ლიდიასთან, ეგვიპტესთან, მცირე აზიის პოლისებთან; ზრუნავდა საერთო ელინურ სიწმინდეებზე (აპოლონის ტაძარი დელფოსში, ზევსის ოლიმპიაში), განაახლა პითიური თამაშები, დააწესა ისთმური თამაშები, თებედან გადაიღო ღიონისეს კულტი, განაახლა პოსეიდონის საკურთხეველი. მისი მთავარი ამოცანა კორინთოს გალამაზება იყო. ქალაქში იგებოდა ქვითა და მარმარილოთი მოპირკეთებული შენობები. პერიანდრე იყო ოლიმპიურ თამაშებში გამარჯვებული; საქმიანი და მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ყველა ბრძენთან. კორინთოში იწვევდა ლიტერატურისა და ხელოვნების წარმომადგენლებს. მის კარზე ნებივრად გრძნობდნენ თავს პოეტი არიონი და ეზოპე.

მკაცრი პოლიტიკის გამო პერიანდრე გრძნობდა ქვეშევრდომთა სიძულვილს, ამიტომ უსაფრთხოების მიზნით პირადი მცველებით დადიოდა. მიუხედავად იმისა, რომ მრავალ უბედურებას მიაწერდნენ, ბრძენის მანტია მოასხეს.

შვიდ ბრძენთა შორის ანტიკური ტრადიცია განსაკუთრებული ღიღებით მოიხსენიებდა თალესსა და სოლონს.

თ ა ლ ე ს ი დაიბადა იონიის ქალაქ მილეტში (დიოგენე ლაერტის მინიშნებით, მისი გვარი შეიძლება ფინიკიური წარმომავლობის იყოს). იგი მიჩნეულია არა მარტო ბრძენად, არამედ ელინური მეცნიერების ფუძემდებლადაც. თალესის უნივერსალური ცოდნის სათავედ ითვლება ეგვიპტური განათლება. იგი საფუძვლიანად იცნობდა პირამიდების ქვეყანას. თალესი მოუწოდებდა ელინებს, დაუფლებოდნენ ეგვიპტურ საიდუმლოებას, განსაკუთრებით ამაზვილებდა ყურადღებას ქურუმების ცოდნაზე. ასეთი ალტაცების მიუხედავად, თალესს მიეწერება სრულიად საწინააღმდეგო შინაარსის სიტყვები: მადლიერი ვარ ბედის, რომ დავიბადე ადამიანად და არა ცხოველად, კაცად და არა ქალად, ელინად და არა ბარბაროსად. პლატონმა გაიმეორა თალესის სიტყვები, მაგრამ დაუმატა მეოთხე პოსტულატი: “და რომ ცხოვრება მომიწია სოკრატეს დროს“.

თალესის პანეგვიპტური იდეების ბრწყინვალე გამგრძელებელი იყო მისი გენიალური მოწაფე პითაგორა, რომელიც ისე მოხიბლა ეგვიპტემ, რომ სამუდამოდ იქ დარჩენა გადაწყვიტა, მაგრამ სპარსელების აგრესიამ აიძულა, სამშობლოში დაბრუნებულიყო.

გადატრიალება მოახდინა თალესის მეცნიერულმა აღმოჩენებმა. ავითარებდა ეგვიპტეში გაცნობილ გეომეტრიას და ამტკიცებდა ურთულეს თეორემებს. იკვლევდა ციურ სხეულთა ადგილმდებარეობასა და მათ გადაადგილებებს. მას თვლიდნენ მცირე დათვის თანავარსკვლავედის პირველადმოჩენად, განსაზღვრა მზის ბუნიობის წერტილები ეკლიპტიკაზე. თალესმა და მისმა მიმდევრებმა (პითაგორამ) ცის სფერო დაჰყვეს ხუთ წრედ. ეგვიპტურ განმარტებაზე დაყრდნობით, განსაზღვრა რიცხვი, როგორც ერთეულთა ერთობლიობა.

ბერძენ მოაზროვნეთა შორის თალესი იყო პირველი, რომელმაც დაიწყო მსჯელობა კოსმოსზე, ბუნებაზე, სიცოცხლეზე და მის წყაროებზე. მილეტელ ბრძენს სამყაროს ცენტრში წარმოდგენილი ჰქონდა დედამიწა. მისი აზრით, მზე და ვარსკვლავები შედგებოდნენ მიწისაგან, მაგრამ იყვნენ გაეარვარებული. მთვარეც შედგება მიწისაგან, თავისი ბუნებით ის დედამიწის მსგავსია. მთვარე ნათდება მზისაგან (თალესის მოსაზრება გაიზიარეს მომდევნო ხანის მეცნიერებმა: პითაგორამ, პარმენიდემ, ემპედიკოლემ, ანაქსაგორამ). დიოგენე ლაერტის ცნობით, თალესმა აღმოაჩინა წელიწადის ხანგრძლივობა და განსაზღვრა იგი 365 დღით.

ციურ სხეულებზე დაკვირვებების შედეგად გამოთქვა მოსაზრე-

ბა, რომ ხუთი წლის შემდეგ მოხდებოდა მზის დაბნელება. თავისი მიგნება საჯაროდ გამოაცხადა მილეტის სახალხო კრებაზე. გავიდა ხუთი წელი. ჰეროდოტეს ცნობით, ლიდისა და მიდიის ომის დროს, როდესაც მოწინააღმდეგეები ერთმანეთის პირისპირ იდგნენ, დღე გადაიქცა ღამედ (მომარი მხარეები მაშინვე დაზავდნენ, რომ ღმერთები არ გაებრაზებინათ). მილეტელი ბრძენის ნაწინასწარმეტყველვეი მზის დაბნელება მოხდა ძვ.წ. 585 წლის 22 მაისს. თალესის აღმოჩენები ანცვიფრებდა თანამედროვეებს.

მილეტელი ბრძენი ცოდნას სიხარულით უზიარებდა თავის მოწაფეებს. არსებობს გადმოცემა, ანაქსიმანდრემ ჰკითხა თალესს, რამდენი უნდა გადაეხადა შეძენილი ცოდნის საფასურად. თალესმა უპასუხა, ფასის სრულად გადახდა იმის აღიარება იქნება, რომ ისწავლე ჩემთანო (ანაქსიმანდრემ ღრმა კვალი დატოვა ფილოსოფიის ისტორიაში). საინტერესოა სხვა შემთხვევაც. თალესმა პრიენელ სწავლულს გააცნო თავისი ახალი აღმოჩენა. მსმენელი გაოცდა მოულოდნელი ცოდნის შეძენით და ბრძენს შესთავაზა, დაესახელებინა თანხა ასეთი გაკვეთილის ჩატარებისათვის. თალესმა მართლაც ბრძნული პასუხი გასცა: ჩემთვის საკმარისი გადასახადი ის იქნება, როცა ამას მოყვები, პირველად მომჩინად მე დამასახელო და შენ არ მიიწერო.

განსაკუთრებული იყო თალესის როლი პითაგორას მიმართ. ახალგაზრდა პითაგორა ვერ შეეგუა სამოსზე ტირანიას, ფარულად დატოვა კუნძული და გადავიდა მილეტში. თალესმა სიხარულით მიიღო საოცარი ნიჭით დაჯილდოებული ჭაბუკი, ზრუნავდა მისი ცოდნის გაფართოებაზე, რამაც შესანიშნავი შედეგი გამოიღო. მისი სახით ანტიკურმა სამყარომ (და მსოფლიომ) მიიღო საოცრებათა დიდი შემოქმედი.

თალესი ელინ ბრძენთაგან პირველი მსჯელობდა სიცოცხლის წარმოშობაზე. მისი აზრით, სიცოცხლის წყარო იყო წყალი (თალესის წყალს მისმა მოწაფეებმა დაუმატეს ჰაერი, მიწა, ცეცხლი). იგი დედამიწას წარმოიდგენდა სამყაროს ცენტრში, რომელიც იდგა წყალზე. ოკეანის ღელვის დროს დედამიწა ირყეოდა, რაც იწვევდა მიწისძვრას.

თალესის ცხოვრების ამსახველი ფრაგმენტების მიხედვით, იგი აქტიური და ფართო ინტერესების მქონე პიროვნება იყო. მეცნიერული მიზნებით მოგზაურობდა ეგვიპტესა და მცირე აზიაში. იგი ელინური პოლისების სასურველი სტუმარი იყო.

თალესი ისეთი ბრძენი იყო, რომელსაც სახელისუფლებო სტატუსი არ ეკავა, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ შორს იდგა პოლიტიკისაგან. იგი ზრუნავდა იონიის ქალაქების თავდაცვის უნარიანობის გაზრდაზე. წამოაყენა წინადადება იონიის თორმეტი ქალაქის გაერთიანების შესახებ. დიდი გავლენით სარგებლობდა მილეტში, რომლის ტირანი თრასიბულე განსაკუთრებული ყურადღებით უსმენდა მის ბრძნულ რჩევებს (ამ რეალობის შესახებ გარკვევით მიუთითებს დიოგენე ლაერტი). სწორი დიპლომატიური წინასწარხედვით თალესმა იონიას ბევრჯერ ააცილა განსაცდელი.

თალესი სამხედრო სტრატეგიაშიც ბრძენი იყო. იგი წავიდა წინააღმდეგი მილეტის კავშირისა კრეზესთან კიროსის წინააღმდეგ, რადგან გრძნობდა, რომ ლიდია დამარცხდებოდა და სპარსელები მის მოკავშირეებს პასუხს მოსთხოვდნენ.

ჰეროდოტეს აღწერილი აქვს სპარსელებისა და ლიდიელების ბრძოლის ერთი ეპიზოდი, რომელშიც კარგად ჩანს თალესის უპირატესობა სამხედრო საქმის თავის თანამედროვე სპეციალისტებზე. ისტორიკოსის სიტყვებით, კრეზეს არმია მიაღდა მდინარე ჰალისს. მეორე ნაპირზე გადასასვლელად არც ხიდი იყო და არც ფონი. თალესმა შეადგინა გეგმა, რომლის მიხედვითაც, უნდა გაეჭრათ არხი, მდინარე გაეყოთ ორად. წყლის დონე დაიკლებდა და მეომრები ადვილად შეძლებდნენ გადასვლას. ყველაფერი ბრძენის ჩანაფიქრის მიხედვით გაკეთდა. დაპატარავებული ჰალისი ლიდიელებმა გადალახეს და მტერს შეებნენ, მაგრამ განწირული კრეზეს შეველა თალესის გენიამ ვერ შეძლო (სპარსეთთან ომამდე კრეზეს სოლონი შეხვდა და ადამიანის ბედნიერების განმსაზღვრელი შეგონებანი უქადაგა).

თალესი პირადი ცხოვრების კეთილმოწყობაზე თითქმის არ ზრუნავდა. ოჯახი არ შეუქმნია. არსებობს ასეთი გადმოცემა, როდესაც ახალგაზრდა იყო, დედამ ურჩია, ცოლი შეერთო. ბრძენმა უპასუხა, ჯერ ადრეაო. გავიდა დრო, დედამ იგივე გაუმეორა. თალესმა მიუგო, უკვე გვიანიაო.

ტირანის კარისკაცები კიცხავდნენ თალესს. თვლიდნენ, რომ მისი მეცნიერული ინტერესები უსარგებლო იყო. არგუმენტად ასახელებდნენ სიღარიბეს. თითქოს პრაქტიკული უნარის არმქონე თალესმა, ციურ სხეულებზე დაკვირვებისას გამოიცნო, რომ უახლოეს ზაფხულში იქნებოდა ზეთისხილის უხვი მოსავალი. საქმით დაინტერესებულმა ბრძენმა წინასწარ შეიძინა მილეტისა და ქიოსის ზეთსახდელეები. დაიწყო მოსავლის აღება. ზეთსახდელთა უმრავ-

ლესობას თაღესი ფლობდა. მეცნიერი მათ აქირავებდა და მნიშვნელოვანი მოგებაც ნახა. თაღესმა დაამტკიცა, რომ ბრძენს სურვილის შემთხვევაში მარტივად შეუძლია გამდიდრება, მაგრამ ეს არ არის მისთვის მთავარი.

თაღესი ბრძენთა შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ამის დამადასტურებელია ანტიკური მხატვრული ლიტერატურა. პლუტარქეს „შვიდი ბრძენის ნადიმში“ თაღესს დანარჩენი ბრძენები ხაზგასმული პატივისცემით ეპყრობიან. პლუტარქე წერს, როგორ შეიძლებოდა ემსჯელათ რთულ საყოფაცხოვრებო და ფილოსოფიურ საკითხებზე ეპოქის გამორჩენილ ადამიანებს. პლუტარქეს თხზულება მხატვრული ნაწარმოებია, რომლის შინაარსსაც საფუძვლად ბრძნული აზრების ჭიდილი უდევს. პლუტარქე თაღესს თანამედროვეთაგან ყველაზე მაღლა აყენებდა. სოლონის ბიოგრაფიაში იგი წერს, ცოდნითა და სიბრძნით დროს მხოლოდ თაღესმა გაუსწრო, სხვებმა ბრძენის სახელი გონივრული პოლიტიკური მოღვაწეობით მოიხვეჭესო.

პლუტარქეს აღწერილი აქვს სოლონის სტუმრობა თაღესთან და მათ შორის გამართული კამათი ოჯახური ბედნიერების შესახებ. ათენელი ბრძენი საყვედურობდა მილეტელს იმის შესახებ, რომ ცოლი და შვილები არ ჰყავდა.

თაღესი სიცოცხლის ბოლომდე აგრძელებდა დაკვირვებებს ციურ სხეულებზე. დაცულია ანეგდოტური გადმოცემა. ერთხელ ღამით, როცა ვარსკვლავებს შეჰყურებდა, ვერ შეამჩნია წინ არსებული ორმო და ჩავარდა. მომხდარ ფაქტს ირონიული რეპლიკით გამოეხმაურა მსახური: ოი, თაღეს, იმის ძალა არა გაქვს, შეამჩნიო, რა ხდება შენს ფეხებთან, და ცდილობ დაინახო — რა ხდება ზეცაზე.

დიოგენე ლაერტს დაცული აქვს სოლონისადმი მიწერილი თაღესის წერილის შინაარსი. წერილი მიჩნეულია გვიანი პერიოდის რიტორიკულ სავარჯიშოდ, მაგრამ შესანიშნავად არის ასახული ორი დიდი მოაზროვნის ინტერესების სფერო. თაღესი აუწყებს, მსურს გავხდე შენი თანამოსაუბრე. შენ სახლში ჯდომა გირჩევენია, არ გიყვარს უცხო ადამიანებთან შეხვედრა. შენი მთავარი საზრუნავი წერაა. ჩვენ არ ვწერთ, სამაგიეროდ ვმოგზაურობთო. თაღესმა იცის, რომ სოლონი ტირანიის მტერი იყო, ამიტომ ამშვიდებდა მეგობარს, რომ მილეტში საფრთხე არ ემუქრებოდა.

თაღესი ღრმად მოხუცებული (ზოგიერთი ვერსიით 93 წლის

ასაკში) გარდაიცვალა. გადმოცემის თანახმად, დატოვა ანდერძი, დაესაფლავებინათ მილეტის ყველაზე მიყრუებულ ადგილას; დარწმუნებული იყო, მისი საფლავის შემოგარენი ქალაქის აგორად გადაიქცეოდა.

ანტიკურ სამყაროში თალეს მილეტელი დიდების გვირგვინით იყო შემკული. მისი სახელის წინაშე კლასიკური პერიოდის გენიოსებიც კი ქედს იხრიდნენ.

სოლონი იყო ათენელი კანონმდებელი (ცხოვრობდა დაახ. 640-560 წლებში). სხვა ბრძენებთან შედარებით, სოლონის შესახებ ვრცელი ლიტერატურა არსებობს (ჰეროდოტე, არისტოტელე, პლუტარქე. მნიშვნელოვანი ინფორმაციების შემცველია მისი ლექსებიც). განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს პლუტარქეს პარალელურ ბიოგრაფიებში დაცული ცნობები.

სოლონი წარჩინებული, მაგრამ ხელმოკლე ოჯახის შვილი იყო. გაიარა იმ დროისათვის აღიარებული საგანმანათლებლო სკოლის ყველა საფეხური. ახალგაზრდობაში ვაჭრობდა, მოგზაურობდა, ეცნობოდა ძველი კულტურის ქვეყნებს, ცოდნასთან ერთად საკმაო სიმდიდრეც დააგროვა და ათენში დაბრუნებული შეუდგა აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობას.

ძვ.წ. VII ს-ის მეორე ნახევარში ათენი მდელვარების ალში იყო გახვეული. ქვეყნის ისედაც მცირე მიწებს ძირითადად გვაროვნული არისტოკრატის წარმომადგენლები ფლობდნენ. საარსებო საშუალებებს მოკლებულ დემოსს უკიდურესად მძიმე პირობებში უხდებოდა ცხოვრება.

ათენში არსებული მდგომარეობის შესახებ არისტოტელე წერს, „ხალხის უმრავლესობა დამონებული იყო უმცირესობის მიერ, ხალხი აჯანყდა წარჩინებულთა წინააღმდეგ“. პლუტარქე დემოსის უკმაყოფილების მიზეზებს უფრო მძაფრად გადმოგვცემს, “მთელი უბრალო ხალხი მდიდრების ხელში იყო ჩავარდნილი. ერთნი მიწას უმუშავებდნენ მდიდრებს, რომელნიც მათ მოსავლის მეექვსედს აძლევდნენ; ასეთი მოვალენი ჰქეჭემორებად და თეტებად იწოდებოდნენ, მეორენი კი საკუთარი თავის საწინდარში იღებდნენ სესხს. გამსესხებელ მევახშეებს შეეძლოთ ან თავის მონებად დაეტოვებინათ ისინი, ანდა უცხო ქვეყანაში გაეყიდათ. ბევრი მოვალე იძულებული იყო, საკუთარი შვილები გაეყიდა“.

ასეთი იყო სოციალური სურათი სოლონის დროინდელ ათენში. არ ჩანდა არსებული მდგომარეობის შეცვლის იმედი. ისიც გასათ-

ვალისწინებელია, რომ ათენი სოლონის დროს წარმოადგენდა რიგით ბერძნულ პოლისს, რომლის სავაჭრო ბრუნვა საგრძნობლად ჩამორჩებოდა სხვა ქალაქებისას. უმნიშვნელო იყო მისი სახელოსნო პროდუქციაც. ქალაქი საგარეო ვაჭრობაზე იყო დამოკიდებული. ეკონომიკურ პრობლემებს ემატებოდა სამხედრო წარუმატებლობანი. სალამინი განიხილებოდა ათენის საზღვაო კარიბჭედ. მაგრამ კუნძული მეგარას ჰქონდა დაპყრობილი. სალამინისათვის ბრძოლაში ათენი რამდენიმეჯერ დამარცხდა. ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა, რომ სახალხო კრებაზე სალამინის ხსენება აკრძალეს.

სალამინის პრობლემის მოგვარებას სათავეში ჩაუდგა სოლონი და საოცრად ორიგინალური გზით კუნძული ათენის მფლობელობაში გადავიდა. მოპოვებულმა გამარჯვებამ გაზარდა მისი ავტორიტეტი. ატიკის სრულუფლებიან მოქალაქეთა თანხმობით, სოლონი აირჩიეს არქონტად (ძვ.წ. 594 წელს), წყაროების თანახმად, მომრიგებელ მოსამართლედ და კანონმდებლად.

სოლონი თანამდებობის დაკავებისთანავე შეუდგა სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური რეფორმების გატარებას.

ამ პერიოდის სირთულენი რეფორმატორს გადმოცემული აქვს თავის პოეზიაში (ლექსებს ყველა ბრძენი წერდა, მაგრამ სოლონის შემოქმედება გამორჩეულია).

სოლონი არჩეული იყო ერთი წლით. ამიტომ ყველა რეფორმის დამტკიცება მოკლე დროში უნდა მოესწრო. პლუტარქე გვაუწყებს, მდიდართა და ღარიბთა შორის არსებული უთანხმოების მოგვარება მხოლოდ ტირანიას შეეძლო და სოლონს ურჩევდნენ ერთპიროვნული მმართველობა დაემყარებინა. ბრძენს მეგობრებისთვის უთქვამს: ტირანია კარგი ადგილია, მაგრამ იქიდან თავის დაღწევა ძნელია.

სოლონის დასაყრდენი გახდა სახალხო კრება. მის მიერ წამოყენებულ კანონპროექტებს ღემოსი სრული მარდაჭერით ხვდებოდა.

პირველი კანონი, რომელიც რეფორმატორმა გაატარა, იყო სავალო კაბალის გაუქმება, სეისახთია („ტვირთის“ მოხსნა). აიკრძალა ვალის გადაუხდელობის შემთხვევაში ადამიანის გაყიდვა. კანონის ძალით, დავალიანების გამო გაყიდული მოქალაქეები უნდა გამოესყიდათ.

სოლონის საკანონმდებლო რეფორმები დაიწყო დრაკონის რეფორმების გაუქმებით (გარდა იმ კანონისა, რომელიც მკვლელობას შეეხებოდა).

არისტოტელეს სიტყვებით, “წარმოშობითა და სახელით სოლო-

ნი ეკუთვნოდა სახელმწიფოს უპირველეს ადამიანებს, ქონებითა და ცხოვრების წესით საშუალოს“. სოლონი თავის ელევგიებში აცხადებდა, რომ მის მიზანს შეადგენდა როგორც ევპატრიდების, ისე დემოსის სამსახური (თუ როგორ შეასრულა დანაპირები, მოგვითხრობს მის მიერ გატარებული რეფორმები, რომლებმაც ათენის მონათმფლობელური პოლისი განსხვავებულ სივრცეში გადაიყვანა).

სოლონი კარგად გრძნობდა, რომ ატიკის მოსახლეობის უკმაყოფილების მთავარი მიზეზი იყო გვაროვნული არისტოკრატიის შეუზღუდავი უფლებები. არსებული წესრიგის შეცვლას დემოსთან ერთად ესწრაფოდნენ გაღარიბებული ევპატრიდებიც, რომლებსაც გვაროვნულ არისტოკრაციასთან კავშირი გაწყვეტილი ჰქონდათ.

სოლონის გატარებულ რეფორმათა შორის განსაკუთრებული როლი შეასრულა ქონებრივი ცენზის დაწესებამ ანუ ტიმოკრატიულმა რეფორმამ. რეფორმის თანახმად, ათენის თავისუფალი მოსახლეობა, მეტეკების (არაათენელების) გამოკლებით, ყოველწლიური შემოსავლების მიხედვით დაიყო ოთხ კლასად. ცენზის საზომი იყო მედიმნი (ერთი მედიმნი — 52 ლიტრა ღვინო ან ხორბალი). პირველ კლასში შედიოდნენ ისინი, რომელთა წლიური შემოსავალი იყო 500 მედიმნი; მეორე კლასში — სამას მედიმნიანები, მასში შედიოდნენ მხედრები; მესამეში — ორასმედიმნიანები — ძეგვიტები; მეოთხე კლასში შედიოდნენ ორას მედიმნზე ნაკლების ან საერთოდ არაფრისმქონენი, თეტები.

ქონებრივი ცენზის დაწესება განსაზღვრავდა სამხედრო ვალდებულებებსაც.

ქონებრივი ცენზი გახდა პოლიტიკური უფლებების განმსაზღვრელი. პირველი და მეორე კლასის მოქალაქეებს, ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე შეეძლოთ ნებისმიერი თანამდებობის დაკავება. მესამე კლასი სარგებლობდა პასიური უფლებებით, არ შეიძლებოდა მათი არჩევა არქონტად და, აქედან გამომდინარე, ვერ მოხვდებოდნენ არეოპაგში. მეოთხე კლასის მოქალაქეებს შეეძლოთ არჩევნებში ხმის მიცემა, მაგრამ კანონით ვერცერთ თანამდებობას ვერ დაიკავებდნენ.

ქონებრივი ცენზის შემოღებით სოლონმა გაანადგურა ევპატრიდების პრივილეგიებული მდგომარეობა. მოქალაქეთა პოლიტიკური უფლებების განმსაზღვრელი გახდა არა გვარიშვილობა, არამედ ქონება.

სოლონის რეფორმებით არეოპაგის უფლებები შემცირდა, მისი

ფუნქციები სხვა ორგანოებზე გადანაწილდა. არეოპაგს ჩაენაცვლა ბუღე (ოთხასთა საბჭო). ატიკა დაყოფილი იყო ოთხ გეაროვნულ ფილედ, თითოეული ირჩევდა 100 წევრს. რეფორმით გაფართოვდა სახალხო კრების (ეკლესიის) უფლებები. იგი განიზილავდა უმთავრეს პოლიტიკურ საკითხებს, ირჩევდა თანამდებობის პირებს და ისმენდა მათ ანგარიშებს. სახალხო კრების უფლებების გაზრდამ შეამცირა არისტოკრატიული არეოპაგისა და არქონტების კოლეგიის უფლებამოსილება. სახალხო კრება გადაიქცა ათენის დემოკრატიის საკანონმდებლო ორგანოდ. მის სხდომებზე დასწრების უფლება ჰქონდა ათენის ყველა სრულუფლებიან მოქალაქეს, რაც განუზომლად ზრდიდა მის ავტორიტეტს.

სოლონის სახელთანაა დაკავშირებული ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს (ჰელიეიას) შექმნა. მსაჯულების არჩევა ხდებოდა ფილეების მიხედვით, ყურადღება არ ექცეოდა ქონებრივ ცენზს. მოსამართლეობის უფლება ჰქონდა ნებისმიერ თავისუფალ მოქალაქეს. ამ რეალობის გათვალისწინებით, ჰელიეია სოლონის კონსტიტუციაში ყველაზე დემოკრატიული დაწესებულება იყო.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო განიზილავდა არა მარტო სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საკითხებს, არამედ აკონტროლებდა თანამდებობის პირთა საქმიანობასაც. ჰელიეიას წევრი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ოცდაათ წელზე ნაკლები წლოვანების ახალგაზრდა. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს განაჩენი ითვლებოდა საბოლოოდ. ჰელიეია ემსახურებოდა დემოკრატიული პრინციპების გაძლიერებას.

სოლონის რეფორმები მოიცავდა ათენის სოციალური და ეკონომიკური ცხოვრების ყველა სფეროს. მისი ინიციატივით მოხდა ზომისა და წონის ერთეულების უნიფიკაცია. გააუქმა ადგილობრივი ზომა-წონის ერთეულები, რაც ბარიერს უქმნიდა სავაჭრო ურთიერთობას არა მარტო გარე სამყაროსთან, არამედ ატიკაშიც. ეგინის ფულადი სისტემის ნაცვლად ათენი გადაიყვანა ევბეის სისტემაზე. ფულის რეფორმამ ხელსაყრელი პირობები შეუქმნა ათენის საგარეო ვაჭრობას.

სოლონმა აკრძალა ათენიდან ხორბლის გატანა, რადგან ამ მხრივ ქალაქი დამოკიდებული იყო გარე ბაზარზე, სამაგიეროდ ახალისებდა ღვინისა და ზეთისხილის გატანას.

სოლონის რეფორმამ მოაწესრიგა ანდერძთან დაკავშირებული წინააღმდეგობანი. კანონი უშვებდა თავისუფალ არჩევანს. მოქა-

ლაქეს უფლება ეძლეოდა, ქონება გადაეცა საკუთარი სურვილით. ადრე უმემკვიდრეოდ გარდაცვლილის მიწა გადადიოდა გვარის ხელში. კანონი ნებას რთავდა გვაროვნული სამფლობელოების დანაწილებას.

ხელოსნობის განვითარებას ისახავდა მიზნად კანონი, რომლის თანახმადაც, შვილი არ იყო ვალდებული, მიეხედა მოხუცი მშობლებისათვის იმ შემთხვევაში, თუ მათი ხელშეწყობით რაიმე ხელობა არ ჰქონდა შესწავლილი.

რეფორმატორის მთავარი ამოცანა იყო ვაჭრობისა და ხელოსნობის განვითარება და წახალისება. ამასთან ერთად, იგი იბრძოდა ყოველგვარი ზედმეტი და უნაყოფო ხარჯების წინააღმდეგ. სპეციალური კანონი მოითხოვდა გარდაცვლილის დაკრძალვასთან დაკავშირებული ხარჯების შემცირებას. იკრძალებოდა მდიდრული აკლდამების აგება.

ბრძენი სოლონი კანონებით აწესრიგებდა ადამიანთა საყოფაცხოვრებო საკითხებს, რათა კონფლიქტები თავიდან აეცილებინა. პლუტარქე წერს, ატიკა ღარიბია წყლით და მოსახლეობა ძირითადად ჭვებით სარგებლობდაო. ახალი კანონმდებლობით, თუ კაცი ათ საჟენზე ამოთხრიდა მიწას, მაგრამ წყალი არ ამოვიდოდა, მაშინ მას უფლება ეძლეოდა ესარგებლა, მეზობლის ჭვით, ოღონდ დღეში ორჯერ ექვს-ექვს ჩაფხე მეტი წყალი არ უნდა ამოეღო.

კანონმდებელი მიუთითებდა, სასაზღვრო ზოლში როგორ დაერგათ მცენარეები, ისე, რომ ხეებს ერთმანეთი არ დაეჩრდილათ. რეფორმატორი ითვალისწინებდა მეფუტკრეობასაც. მისი განსაზღვრით, ფუტკრის სკა სამასი ნაბიჯით უნდა ყოფილიყო დაშორებული მეზობლის სკისაგან.

სოლონის კანონმდებლობა დიდ ყურადღებას უთმობდა ოჯახს, ურთიერთობას ცოლსა და ქმარს შორის.

სოლონის კანონი კრძალავდა მიცვალებულის აუგად მოხსენიებას. იკრძალებოდა, აგრეთვე, ცოცხალთა ლანძღვაც ტაძრებში, სასამართლოებში, შეჯიბრებებზე. კანონის დარღვევისათვის დაწესებული იყო ჯარიმა.

ასეთი იყო ბრძენი სოლონის რეფორმატორული მოღვაწეობა, რომელმაც გაუხსნა გზა ათენში დემოკრატიული ინსტიტუტების ჩამოყალიბებას. სოლონის რეფორმებით გვაროვნულმა არისტოკრატია დაკარგა გარეგნული ბრწყინვალება.

სოლონი, თალესის მსგავსად, დიდი პოპულარობით სარგებლობ-

და იმდროინდელ კულტურულ მსოფლიოში. სიბრძნითა და გონებაშეზღველობით აოცებდა ბერძნებსა და უცხოელებს. ამავე დროს კანონმდებელი თავისი ეპოქის უდიდეს პოეტად ითვლებოდა.

ანტიკური მწერლები პირველ რიგში ჰეროდოტე და პლუტარქე, სოლონის შესახებ საქებად სიტყვებს არ იშურებენ. პლუტარქე წერს, რომ სოლონი ცოდნის გაღრმავებას მოხუცებულობის ასაკშიც კი ცდილობდა და სიახლის შეძენის წყურვილით გამოირჩეოდა.

სოლონი ბრძენთა მეგობარი და მათი ცოდნის შემფასებელ-გამზიარებელი იყო. პლუტარქე განსაკუთრებით გამოჰყოფს სოლონისა და ანაქარსის ურთიერთობას. მისი გადმოცემით, ათენში ჩასულმა ანაქარსისმა სოლონს სახლში მიაკითხა და უთხრა, მე უცხოელი იმიტომ მოვედი, რომ შენთან მეგობრობა მსურსო. სოლონმა მიუგო, მეგობრები შინ უნდა გაიჩინო. ანაქარსისმა მიუგო, შენ ხომ შინ ხარო. სოლონს მოეწონა მოსწრებული პასუხი, მიიღო სახლში და მართლაც დამეგობრდნენ. ეს ის დრო იყო როცა სოლონი კანონების შედგენაზე მუშაობდა. ანაქარსისმა ეს რომ გაიგო, სასაცილოდ აიგდო. იგი თვლიდა, რომ კანონები არ განსხვავდებიან ობობას ქსელისაგან. ანაქარსისი ათენის სახალხო კრებას დაესწრო და ასეთი შეფასება მისცა, „ბერძნებში ჭკვიანი ადამიანი სიტყვას ამბობს, უსწავლელნი კი საქმეს წყვეტენ“. ზოგიერთ არაკანონიკურ სიაში ანაქარსისი ბრძენადაც არის დასახელებული.

დიდი ხანი დაჰყო სოლონმა ეგვიპტეში. იკვლევდა საიხელ და ჰელიოპოლისელ ქურუმთა დაფარულ სიბრძნეს. ეგვიპტელებისაგან მოისმინა გადმოცემა ატლანტიდის შესახებ, რაც შემდეგ პლატონმა გავრცობილი სახით აღწერა თავის დიალოგებში („ტიმაიოსი“, „კრიტია“). საყურადღებოა ის გარემოება, რომ პლატონი დედის ხაზით სოლონის ძმის შთამომავალი იყო. პლუტარქე გულისტკივილით აღნიშნავს, პლატონი სოლონის პატივისცემის ნიშნად აგრძელებდა ატლანტიდაზე მუშაობას, მაგრამ ვერ დაასრულაო.

ჰეროდოტე და პლუტარქე საინტერესოდ გადმოგვცემენ სოლონის სტუმრობას ლიდიაში და საუბარს მეფე კრეზესთან. ლიდის მეფე ანტიკურ სამყაროში სიმდიდრის ეტალონად ითვლებოდა. იგი სოლონს სიხარულით შეხვდა, ძვირფასი ტანსაცმლითა და სამკაულებით დამშვენებული. ლიდის მპყრობელმა ხელქვეითებს უბრძანა, ათენელისათვის სამეფო საგანძური დაეთვალთქონებინათ, დარწმუნებულმა იმაში, რომ სოლონი აღტაცებული დარჩებოდა იმით, რასაც იხილავდა, ამიტომ, „ექსკუსიის“ დამთავრების შემ-

დეგ მედიდურად დაუსვა კითხვა: ჩემზე ბედნიერს თუ შეხვედრიხარო. კრეზე ფიქრობდა, რომ ათენელი ბრძენი ყველაზე ბედნიერ ადამიანად მას დაასახელებდა. მეფის იმედი არ გამართლდა. სოლონს ბედნიერებაზე განსხვავებული აზრი ჰქონდა და მან სრულიად უცნობი ადამიანები დაასახელა. გაკვირვებულ კრეზეს, ნუთუ ჩემი სიმდიდრე არაფერს ნიშნავსო, სოლონმა უთხრა, სიმდიდრე არ არის ბედნიერება; კაცი ბედნიერად იმის მიხედვით ჩაითვლება, როგორ გაატარა ცხოვრება და როგორი იყო მისი აღსასრულიო. კრეზეს ეჭვი შეეპარა სოლონის სიბრძნეში, მის მიმართ ინტერესი დაკარგა და აღმაცერად დაუწყო ყურება. პლუტარქე წერს, ამ ამბავმა ლიდიის სამეფო კარზე მყოფი ეზოპე შეაწუნა და ათენელი ბრძენი დაამშვიდა: „მეფეებს, სოლონო, ან სულ არ უნდა გაეკაროს კაცი, ან არადა, მხოლოდ საამური უთხრას“. სოლონის სიბრძნე კრეზემ კიროსის ანთებულ კოცონთან იწამა და ცოცხლად დაწვისაგან მისი სიტყვების მოგონებამ გადაარჩინა.

სოლონის სიცოცხლის ბოლო წლებში ათენში დამყარდა ტირანია (ტირანი გახდა პისისტრატე, 560-527). წყაროების თანახმად, სოლონისა და პისისტრატეს დედები დეიდაშვილები იყვნენ. ამის მიუხედავად, სოლონმა შეურიგებელი პოზიცია დაიკავა და მოუწოდებდა ათენელებს ებრძოლათ ტირანიის წინააღმდეგ. მეგობრები აფრთხილებდნენ, თავი შეეკავებინა მკვეთრი გამოსვლებისაგან, მაგრამ თავისას არ იშლიდა. როცა უთხრეს, რისი იმედი გაქვსო, უპასუხა: სიბერისო (პისისტრატეს ტირანად არჩევის დროს სოლონი სამოცდაათ წელს იყო გადაცილებული). სოლონის შიში არ გამართლდა. პისისტრატე საოცრად ბრძენი მმართველი გამოდგა, მისმა ტირანიამ ათენის პოლიტიკური და კულტურული გავლენა გაზარდა. ხშირად იწვევდა სოლონს და რჩევას ეკითხებოდა. ტირანის სოლონის კანონები არ გაუუქმებია, მხოლოდ მოქმედების ფუნქციები შეუჩერა, ზოგში კი ცვლილებები შეიტანა.

პისისტრატე ორჯერ გააძევეს ათენიდან, მაგრამ ორივეჯერ დააბრუნეს.

პისისტრატემ უდიდესი როლი შეასრულა ელადის კულტურის ცენტრად ათენის დაკანონებაში. ამ დამსახურებათა გამო არ არის შემთხვევითი ის ფაქტი, რომ ბრძენთა არაკანონიკურ სიაში პისისტრატეც არის დასახელებული (მის მიერ მიღებული კანონებიდან რამდენიმეს გათვალისწინება თანამედროვეობასაც არ აწყენდა. მაგ., ომში დასახიჩრებული სახელმწიფო ხარჯზე უნდა შეენახათ;

აგრეთვე, არსებობდა კანონი სიზარმაცის წინააღმდეგ).

ბერძნულ საოცრებას, როგორც კაცობრიობის კულტურის დიდ ზეიმს, საფუძველი ბრძენად შერაცხულთა ეპოქაში ჩაეყარა.

ბიბლიოგრაფია

Диоген Лаэртий, О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М., 1979

Геродот, История, М., 1972.

Страбон, География, М., 1964.

Плутарх, Пир семи мудрецов, Сочинения, М., 1983.

Платон, Соч. Т. 3, ч. 1, М., 1971.

Верве Г., Тираны Греции, Ростов-на-Дону, 1997.

Лурье С. Я., Очерки по истории античной науки, М.-Л., 1947.

Нейгебауер О., Точные науки в древности, М., 1968.

Очерки истории естественно-научных знаний в древности, М., 1982.

Древние цивилизации, М., 1989.

Античная Греция, т. 1, М., 1983.

Семь мудрецов древности, М., 2001.

ჰეროდოტე, ისტორია, ბერძნულიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და საძიებელი დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა. ტ. I, 1975, ტ. II, 1976.

პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, ძველბერძნულიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და განმარტებები დაურთო ა.ურუშაძემ, 1975.

დანელია ს., ნარკვევები ანტიკური და ახალი ფილოსოფიის ისტორიაში, 1978.

წერეთელი ს., ანტიკური ფილოსოფია, 1968.